

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

АНДРУШКО ЯРИНА СТЕПАНІВНА

УДК 159.92-057.36 (043.3)

**ОСОБЛИВОСТІ МОДЕЛЮВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗАХИСТІВ
В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ
ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

19.00.01 – загальна психологія, історія психології

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі загальної та соціальної психології
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки,
Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник:

доктор психологічних наук, доцент

Ковальчук Зоряна Ярославівна,

Львівський державний університет внутрішніх
справ, заступник декана факультету психології з
навчально-методичної роботи

Офіційні опоненти:

доктор психологічних наук, доцент

Сергєєва Алла Володимирівна,

Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського,
професор кафедри загальної та диференціальної
психології

кандидат психологічних наук

Грандт Вікторія Вікторівна,

Запорізький національний університет,
старший викладач кафедри практичної психології

Захист відбудеться «27» березня 2015 р. о 13.00 на засіданні спеціалізованої
вченої ради К 32.051.05 у Східноєвропейському національному університеті імені
Лесі Українки за адресою: вул. Потапова, 9, м. Луцьк, 43021.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Східноєвропейського
національного університету імені Лесі Українки за адресою: вул. Винниченка, 30 а,
м. Луцьк, 43021.

Автореферат розісланий «27» лютого 2015 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. Я. Малімон

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У сучасних реаліях українського суспільства важливою передумовою психологічного здоров'я професіонала є ефективне використання механізмів психологічного захисту. Особливо це актуально у діяльності працівників органів внутрішніх справ (далі – ОВС), підґрунтям професіоналізму яких є не лише набуті під час навчання й діяльності знання і навички, а й відповідний рівень саморегуляції внутрішніх процесів, вміння диференціювати свої стани, а також здатність використовувати адаптивні та ефективні психологічні захисти. Специфіка вивчення психологічних захистів у професійній діяльності правоохоронців зумовлює доцільність використання експериментально-генетичного підходу та його провідного принципу – моделювання психологічних захистів у професійній діяльності працівників ОВС. Принцип моделювання в межах експериментально-генетичного підходу дає змогу простежити динаміку психологічних захистів, їх поетапне розгортання, а також взаємозв'язок із професійно важливими якостями фахівця.

Дослідження проблеми психологічних захистів започатковано в наукових працях таких видатних психологів як Ш. Ференці, З. Фройд, А. Фройд, Е. Фромм та ін. Упродовж останніх десятиліть феномен психологічних захистів є предметом досліджень багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців (Л. Демина, Н. Грановська, О. Тунік, Є. Карпенко, Н. Мак-Вільямс, Л. Суботіна, О. Феніхель та ін.). Існують різні погляди на природу психологічних захистів: як можливість зняття психічної напруги (Ф. Бассін, Г. Грачов, А. Налчаджян, В. Рожнов, Н. Хаан ін.); як відповідна форма реагування на фактори зовнішнього або внутрішнього середовища (Дж. Ваїлант, О. Гошовська, В. Журбін, П. Крамер, Р. Плутчик, та ін.); як обмеження розвитку особистості (Ф. Василюк, Р. Зачеписький, А. Налчаджян, К. Роджерс В. Ташликов та ін.).

Українська психологічна наука має незаперечні здобутки у дослідженні професійної діяльності особистості, зокрема особистості правоохоронця (М. Ануфрієв, В. Бодров, Я. Бондаренко, І. Ващенко, В. Грандт, Ю. Ірхін, З. Ковальчук, Ю. Котляр, О. Левенець, Л. Мороз, В. Осьодло, Г. Яворська та ін.). У цих дослідженнях простежується використання принципів системності і структурності психічних явищ, пошук генетично взаємопов'язаних рівнів професійної ідентичності, встановлення особливостей моделювання психозахистів у професіонала упродовж засвоєння і виконання професійної діяльності, виокремлення складових професійної діяльності.

Водночас моделювання психологічних захистів у професійній діяльності працівників органів внутрішніх справ у межах комплексного експериментально-генетичного підходу не отримало висвітлення у науковій літературі. Цим зумовлена актуальність нашого дослідження та вибір теми «Особливості моделювання психологічних захистів у професійній діяльності працівників органів внутрішніх справ».

Зв'язок роботи з іншими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана в межах науково-дослідної тематики кафедри загальної та

соціальної психології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки «Методологія і практика дослідження особистості» та є складовою комплексної державної теми «Психологія професіоналізму особистості: технології професійного самозбереження в практиці» (державний реєстраційний номер 0113 U 002217); факультету психології Львівського державного університету внутрішніх справ при розробці теми «Психолого-педагогічні умови розвитку освітнього простору держави» (державний реєстраційний номер 0112 U 007495).

Тема дисертації затверджена на засіданні вченої ради Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (протокол № 6 від 27.12.2012 р.) та узгоджена в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних та психологічних наук в Україні НАПН України (протокол № 7 від 30.09 2014 р.).

Об'єкт дослідження – психологічні захисти особистості.

Предмет дослідження – особливості моделювання психологічних захистів у професійній діяльності працівників органів внутрішніх справ.

Мета дослідження полягає у теоретичному та емпіричному виявленні особливостей моделювання психологічних захистів у професійній діяльності працівників органів внутрішніх справ.

Відповідно до поставленої мети було визначено такі **завдання дослідження**:

1. На основі теоретико-методологічного аналізу проблеми виокремити особливості і специфіку психологічних захистів у професійній діяльності працівників органів внутрішніх справ.

2. Обґрунтувати доцільність моделювання психологічних захистів у професійній діяльності працівників органів внутрішніх справ як концептуальної основи дослідження.

3. Встановити на емпірично-діагностичному рівні особливості психологічних захистів у професійній діяльності працівників органів внутрішніх справ.

4. Розробити й апробувати комплексну програму для оптимізації застосування психозахистів у професійній діяльності правоохоронців.

Методологічну і теоретичну основу дисертаційного дослідження становлять положення психологічної науки про роль психологічних захистів у поведінці особистості (А. Котенева, Т. Рисинець, Л. Суботіна, В. Ташликов, Д. Титаренко, З. Фройд, Е. Фромм та ін.); особистість фахівця як активного суб'єкта професійної діяльності (Ж. Вірна, Є. Климов, Г. Ложкін, О. Матеюк, В. Осьодло, В. Панок, А. Сергеева, Н. Сергієнко та ін.); особливості моделювання психологічних захистів як психічних новоутворень особистості (К. Абульханова-Славська, Б. Ананьєв, О. Асмолов, З. Карпенко, П. Макаренко, С. Максименко, Н. Родіна, В. Юрченко та ін.). Вихідні положення роботи базуються на Законі України «Про міліцію» та Наказах МВС України про роботу з особовим складом органів та підрозділів внутрішніх справ.

Дослідження проводилося на базі Львівського державного університету внутрішніх справ. Вибірку склали 570 правоохоронців (з них 448 чоловіків та 122 жінки), які проходили курси спеціалізації й підвищення кваліфікації в

Інституті дистанційного та післядипломного навчання. Стаж роботи досліджуваних в органах внутрішніх справ до 5 років.

Для виконання поставлених завдань застосовувались такі **методи дослідження**: *теоретичні* – аналіз, синтез, узагальнення, порівняння і систематизація науково-теоретичних джерел із проблеми моделювання психологічних захистів у професійній діяльності правоохоронця;

емпіричні – спостереження, анкетування, тестування: «Методика дослідження мотивації професійної діяльності» К. Замфір (у модифікації А. Реана) – для дослідження мотиваційної сфери особистості; опитувальник «Індекс життєвого стилю» Плутчика – Келлермана – Конте (Life Style Index), «Опитувальник захисних стилів» М. Бонда в адаптації О. Тунік – для визначення провідних механізмів захисту особистості та їх структурних компонентів; методика «Домінуюча стратегія психологічного захисту» В. Бойка – для визначення домінуючої стратегії захисту; «Методика вивчення професійної ідентичності» Л. Шнейдер – для виявлення провідного статусу професійної ідентичності людини; 16-факторний особистісний опитувальник Р. Кеттела (форма С) для встановлення індивідуально-типологічних особливостей особистості правоохоронця;

методи статистичної обробки отриманих даних: порівняння середніх величин за допомогою t-критерію Ст'юдента; r-коефіцієнт Пірсона для визначення кореляційних зв'язків між показниками психозахистів, особистісних рис та комунікативно-мотиваційних характеристик особистості; дисперсійний аналіз для визначення мінливості досліджуваної ознаки під впливом контрольованих факторів; факторний аналіз для мінімізації кількості змінних та концентрації інформації про основні механізми захисту, мотиваційно-професійні та особистісні якості правоохоронців у вигляді невеликого масиву даних; простий регресійний аналіз для визначення чинників, що впливають на вияв адаптивних психологічних захистів у правоохоронців. Статистична обробка даних і графічна презентація результатів проводилася за допомогою пакету статистичних програм SPSS для Windows версія 17.0.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що:

– *вперше* обґрунтовано доцільність застосування експериментально-генетичного підходу та генетичного моделювання для встановлення особливостей психологічних захистів у професійній діяльності правоохоронців; визначено теоретичний та експериментальний етапи генетичного моделювання психологічних захистів працівників органів внутрішніх справ; розроблено типологію правоохоронців відповідно до рівня і статусу їх професійної ідентичності, домінуючої комунікативної захисної стратегії, первинних / вторинних і адаптивних / неадаптивних захистів та особистісних рис; визначено внутрішні (професійно психофізіологічні, цілемотиваційні, ділові, моральні якості) і зовнішні (специфіка професійної діяльності) чинники формування психологічних захистів правоохоронців, їх специфіку відповідно до стажу і статі; виявлено внутрішню структуру психологічних захистів правоохоронців, представлену експлікацією професійно-особистісних якостей (професійно-ділові, комунікативно-поведінкові, цілемотиваційні, професійні моральні якості).

– *удосконалено* уявлення про шляхи оптимізації професійної діяльності правоохоронців внаслідок використання адаптивних й ефективних психологічних захистів під час виконання професійних завдань;

– *подальшого розвитку* набули положення експериментально-генетичного підходу, генетико-моделюючого принципу як концептуальних засад дослідження психічних явищ у їх динаміці.

Практичне значення дисертаційного дослідження полягає у розробці та апробації комплексної розвивальної програми «Особливості моделювання психологічних захистів у професійній діяльності правоохоронця», спрямованої на формування теоретико-прикладних знань щодо функціонування психологічних захистів у життєдіяльності людини і правоохоронця зокрема. Результати дослідження можуть використовуватися практичними психологами для розробки цільових розвивально-корекційних програм роботи з працівниками органів внутрішніх справ, подолання труднощів та деформацій у професійній діяльності. Матеріали дослідження можуть також застосовуватися при викладанні таких курсів, як «Загальна психологія», «Психологія праці», «Психодіагностика», «Юридична психологія», «Психологія особистості» «Психогігієна», «Професійна орієнтація та професійний відбір».

Основні результати дослідження **впроваджено** у діяльність Львівського державного університету внутрішніх справ (акт впровадження № 40 від 20.10.14 р.), Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (акт впровадження № 5 від 27.10.14 р.), Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (довідка про впровадження № 03-31/02/3366 від 24.10.14 р.), Сихівського РВ ЛМУ ГУ МВС України у Львівській області (акт впровадження № 35 від 22.10.14 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дисертаційної роботи були апробовані на: *міжнародних науково-практичних конференціях*: «Психологічні аспекти національної безпеки» (Львів, 2012), «Психолого-педагогічні умови розвитку освітнього простору держави» (Львів, 2013), «Сучасні проблеми і перспективи розвитку науки і освіти» (Донецьк, 2013), «Проблеми особистості в сучасній науці: результати та перспективи дослідження» (Київ, 2013), «Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень» (Луцьк, 2013), «Особистість у сучасному світі: проблеми розвитку та психологічної допомоги» (Ніжин, 2013), «Здоров'я, освіта, наука та самореалізація молоді» (Луцьк, 2013); *всеукраїнських науково-практичних конференціях*: «Професійне становлення особистості» (Одеса, 2013), «Сучасні технології навчання у професійній підготовці майбутніх фахівців» (Львів, 2013), «Роль і місце ОВС у розбудові демократичної правової держави» (Одеса, 2013); *науково-практичних семінарах з міжнародною участю*: «Сучасний психоаналіз і символдрама в діагностиці і психотерапії нарцисичних розладів» (Львів, 2013); *всеукраїнських науково-практичних семінарах*: «Актуальні проблеми практичної психології» (Глухів, 2013); «Теоретико-прикладні засади конструктивної взаємодії поліції (міліції) і населення в соціумі» (Львів, 2014); *науково-практичних семінарах та круглих столах*: «Детермінанти професіоналізації як умова розвитку освітнього

простору суспільства» (Львів, 2013), «Соціально-педагогічні аспекти підготовки майбутніх фахівців в умовах вищої школи» (Львів, 2014), «Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку вітчизняної вищої освіти в умовах кризового суспільства» (Львів, 2014), «Психолого-педагогічні форми і методи управління навчально-виховним процесом» (Львів, 2014).

Публікації. Зміст та результати дисертаційної роботи відображено в 22 одноосібних публікаціях, з них 7 статей опубліковано у виданнях, що включені до переліку фахових у галузі психології, 2 статті – у зарубіжних періодичних виданнях.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (210 найменувань, з них – 16 іноземною мовою), 4 додатки обсягом 84 сторінки. Основний зміст дисертації викладено на 180 сторінках, загальний обсяг роботи – 286 сторінок. Робота містить 21 таблицю, 7 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми дослідження, визначено його об'єкт, предмет, сформульовано мету та завдання, розкрито теоретико-методологічні засади дослідження, наводяться дані про апробацію результатів дослідження, упровадження їх у практику, подано інформацію про структуру та обсяг дисертації.

У **першому розділі** *«Теоретико-методологічні засади вивчення психологічних захистів та їх моделювання у професійній діяльності працівників органів внутрішніх справ»* здійснено теоретичний аналіз проблеми психологічних захистів у зарубіжних та вітчизняних психологічних дослідженнях; визначено психологічні особливості професійної діяльності працівників органів внутрішніх справ; розкрито генетико-моделюючий принцип розуміння психологічних захистів у професійній діяльності працівників органів внутрішніх справ.

Теоретико-методологічний аналіз проблеми психологічних захистів особистості дав змогу презентувати їх основний категоріально-понятійний зміст в межах психологічних теорій і концепцій особистості (А. Адлер, Ф. Бассін, Р. Грановська, Л. Деміна, О. Доценко, Н. Мак-Вільямс, К. Роджерс, Л. Суботіна, З. Фройд та ін.); систематизувати центральні положення щодо психологічних механізмів, форм і стратегій психологічного захисту особистості (Ф. Василюк, О. Гошовська, Л. Гребенников, В. Журбін, Е. Костандов, А. Котенева, О. Романова та ін.); і визначити *психологічний захист* як систему опірних функцій організму щодо протидії впливу зовнішніх і внутрішніх чинників, яка регулює свідомі і несвідомі утворення психіки особистості, а також виконує амбівалентні функції у життєдіяльності людини, оскільки, з одного боку, знімає особистісне напруження, а з іншого – блокує вияв емоційних та поведінкових реакцій.

Специфіка розгляду психологічного захисту заактуалізовує аналіз його видової диференціації на примітивні (деструктивні) й зрілі (конструктивні)

психозахисти; виокремлення у межах його структури блоків неадаптивних (неефективних), викривлених, самопринижувальних і адаптивних захистів; та залежності від суб'єктної спрямованості у проявах сформованості самосвідомості, самооцінки, Я-концепції тощо (К. Абульханова-Славська, М. Бонд, Я. Гошовський, О. Кернберг, Н. Мак-Вільямс, О. Максименко, В. Осьодло, С. Раджабова, С. Ренке, А. Сергеева, О. Тунік та ін.).

Внаслідок аналізу професійної діяльності працівника ОВС з позиції особистісного, суб'єктного, індивідуально-психологічного й діяльнісного підходів засвідчує, що усі характеристики прояву психологічного захисту в професійній діяльності працівників ОВС пов'язані з комплексом особистісних характеристик, які конкретизують їх професійну придатність (О. Бандурка, В. Бодров, С. Дружилов, О. Єрмолаєва, Є. Зеєр, О. Іванова, Є. Климов, В. Медведєв, І. Назарова, В. Омелянович, В. Шадриков та ін.).

В межах проведеного аналізу проблеми розвитку особистості як суб'єкта професійної діяльності у відомчих закладах визначено такі психологічні особливості діяльності працівників ОВС: висока регламентованість, екстремальність, психічне і фізичне перевантаження, а також підвищена відповідальність. Для відповідності цим вимогам правоохоронець повинен володіти професійними психофізіологічними (тип нервової системи, абсолютні і диференціальні пороги відчуття, швидкість реакції), діловими (інтелект, професійне мислення, пам'ять, організаційні і вольові якості), цілемотиваційними (ідейні і професійно-службові) і моральними якостями (справедливість, відповідальність) (В. Васильєв, І. Ващенко, О. Губарева, Ю. Йосипів, М. Корольчук, Ю. Котляр, О. Левенець, В. Мельников, С. Миронець, Л. Мороз та ін.). Саме ці професійні якості слугують внутрішніми чинниками розгортання психологічних захистів правоохоронців, тоді як характеристики і ступінь екстремальності ситуації є зовнішніми чинниками психологічних захистів.

Генетико-моделюючий принцип у межах експериментально-генетичного підходу як спосіб вивчення психозахисних стратегій у професійній діяльності правоохоронця дає змогу спроектувати поетапність розгортання психологічних захистів у професійній діяльності працівника ОВС. При цьому моделювання у нашому дослідженні – це ідеальне відтворення психологічних захистів, які є прототипами реальних процесів особистості, що моделюються дослідником з пізнавальною метою для ґрунтовного вивчення їхньої природи та розвитку в контексті ефективної професійної діяльності.

Розгортання психологічних захистів фахівця ОВС визначається особливостями його професійної діяльності через *зовнішні чинники* – поява стимулу-загрози, виникнення стану напруги, запуску механізму психологічної дії захисту; реалізація домінуючого захисту; формування захисної поведінки; припинення дії психологічного захисту; та професійними особистісними якостями як *внутрішніми чинниками* – цілемотиваційні якості (ідейно-мотиваційні, професійно-мотиваційні); професійно-ділові якості (загальний інтелект, професійне мислення, пам'ять, вольові та організаційні якості); професійно-психофізіологічні якості

(тип темпераменту, абсолютний / диференціальний пороги відчуття тощо); професійно-моральні якості (спрямованість, відповідальність, справедливість).

Запропонований підхід моделювання психологічних захистів у професійній діяльності правоохоронців засвідчує, що психозахисти здійснюють вплив на діяльність працівника ОВС, при цьому сприяючи адаптації правоохоронців до екстремальних умов професійної діяльності. Окремі із психозахистів (ідентифікація, катарсис і сублімація) сприяють залученню поточної інформації до особистісної системи цінностей, модифікуючи модель світу і, у такий спосіб, унеможлиблюючи конфлікт між «хочу» і «можу». Таким чином, внаслідок дії таких психозахистів формується психологічна захищеність як відносно стійке позитивне емоційне переживання й усвідомлення індивідом можливості задоволення своїх основних потреб і забезпечення своїх прав у різних професійних ситуаціях.

Фіксація проявів розгортання психологічних захистів за допомогою експериментально-генетичного методу дасть змогу визначити оптимальні умови для цілеспрямованої стимуляції захисної поведінки, яка є адаптивною і доцільною в екстремальних ситуаціях професійної діяльності правоохоронців.

У **другому розділі** «Емпіричне дослідження особливостей моделювання психологічних захистів у професійній діяльності працівників органів внутрішніх справ» викладено концептуальні засади дослідження психозахистів правоохоронців за допомогою експериментально-генетичного підходу як методологічної основи моделювання психологічних захистів у професійній діяльності працівників ОВС; презентовано програму дослідження психологічних захистів у професійній діяльності працівників ОВС; проаналізовано основні результати емпіричного дослідження.

Обґрунтовано програму емпірико-діагностичного вивчення особливостей моделювання психозахистів у професійній діяльності працівників ОВС, описано процедуру, методи та методики дослідження. а також етапи застосування експериментально-генетичного підходу, серед яких генетичне моделювання посідає провідне місце (рис. 1).

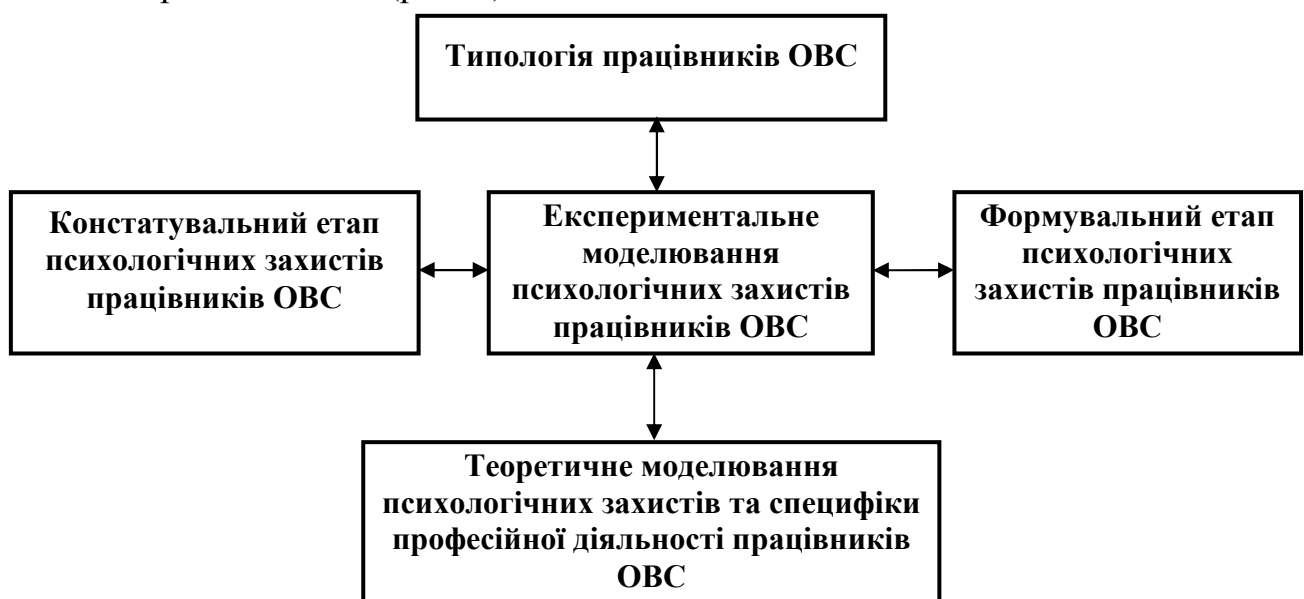

Рис. 1. Генетичне моделювання психологічних захистів працівників ОВС

Результати емпіричного дослідження психологічних захистів правоохоронців свідчать про те, що вони переважно надають перевагу адаптивним захистам ($5,12 \pm 2,7$ бала). Однак показники самопринижуючих захистів, захистів, які викривляють образ та неадаптивних захистів також виражені на достатньо високому рівні ($4,39 \pm 1,7$ бала, $4,35 \pm 2,3$ бала і $3,68 \pm 1,9$ бала відповідно). Серед домінуючих психозахистів (за класифікацією Р. Плутчика) у правоохоронців переважають такі: проекція (16 %), компенсація (16 %), раціоналізація (16 %) та заперечення (15 %). Водночас, 38 % правоохоронців схильні використовувати миролюбну комунікативну стратегію захисту, 35,5 % працівників використовують уникнення як провідний комунікативний захист і лише 26,5 % працівників правоохоронних органів схильні застосовувати агресію як основну комунікативну стратегію захисту. Отже, у правоохоронців виявляються високими показники зрілих психозахистів (раціоналізація, адаптивні психозахисти) поряд із високими показниками психозахистів, які деструктивно впливають на особистість працівника ОВС та його професійну діяльність (проекція, заперечення, самопринижувальні психологічні захисти).

Порівняльний аналіз результатів дослідження дав змогу виявити статистично значущі відмінності між правоохоронцями зі стажем до 1 року і більше 5 років роботи у правоохоронних органах. Встановлено, що працівники з меншим стажем роботи схильні більшою мірою використовувати агресію як провідний захисний механізм ($p < 0,005$), а також неадаптивні психозахисти (іпохондрія, регресія) ($p < 0,005$). Досвідченим правоохоронцям властиве уникнення як основна психозахисна стратегія ($p < 0,001$).

Встановлено статистично достовірні відмінності між чоловіками і жінками за використанням ними психозахисних стратегій: для чоловіків властивим є застосування витіснення ($p < 0,001$), а для осіб жіночої статі – заперечення ($p < 0,005$), проекція ($p < 0,001$), гіперкомпенсація ($p < 0,001$).

Результати кореляційного аналізу дали змогу виявити статистично значущі зв'язки між показниками психологічних захистів і професійної ідентичності правоохоронців. Зокрема виявлено, що неадаптивні психозахисти негативно корелюють з позицією професіонал ($p < 0,01$); самопринижувальні – позитивно з позицією непрофесіонал ($p < 0,05$) і таким психологічним захистом у спілкуванні, як агресія ($p < 0,01$). Психозахисти витіснення та регресія негативно корелюють із позицією професіонал ($p < 0,01$) і психологічним захистом в спілкуванні миролюбність ($p < 0,01$) і позитивно корелюють із таким психологічним захистом в спілкуванні, як агресія ($p < 0,05$). Раціоналізація позитивно корелює з адаптивними психозахистами ($p < 0,05$) і таким психозахистом у спілкуванні, як миролюбність ($p < 0,01$) і негативно – із психозахистом уникнення ($p < 0,05$).

Результати факторного аналізу даних дали змогу виокремити факторну структуру психозахисних стратегій у професійній діяльності правоохоронців, яка пояснює 75,2 % від загальної дисперсії даних і містить такі фактори: «професійно-ділові якості», «комунікативно-поведінкові якості», «ціле-мотиваційні якості» й «професійно-моральні якості». Фактор «професійно-ділові якості» (28,2 % дисперсії) представлений рівнем самоконтролю (0,742), нормативністю

поведінки (0,734), товариськістю (0,665), сміливістю (0,658), напруженістю (0,525), інтелектуальністю (0,525), підозрілістю (0,485), емоційною стійкістю (0,449). Фактор «комунікативно-поведінкові якості» (23,54 %) представлений комунікативними стратегіями миролюбність (0,742) та агресивність (0,702). Фактор «цілемотиваційні якості» (17,06 % дисперсії) містить показники внутрішньої мотивації (0,560), уникнення (0,552), зовнішньої позитивної мотивації (0,422). До фактору «професійно-моральні якості» (6,4 % дисперсії) увійшли такі показники: непрофесіонал (0,936), тип професійної ідентичності (0,641), професіонал (0,610). Таким чином, у факторній структурі психозахисних механізмів правоохоронців виокремлено професійно - ділові якості (перший і другий фактори), цілемотиваційні (третій фактор) та моральні (четвертий фактор) якості. Слід підкреслити, що на констатувальному етапі моделювання вдалося встановити важливу роль комунікативних якостей працівників ОВС, які утворили самостійний фактор у внутрішній структурі психозахистів.

Результати регресійного аналізу дали змогу встановити чинники, які впливають на прояв адаптивних психологічних захистів у правоохоронців. Встановлено, що найменш вагомим чинником є позиціонування себе як непрофесіонала ($R^2 = 0,310$). Далі слідує характеристика себе як професіонала ($R^2 = 0,693$) і належність до певного підрозділу ($R^2 = 0,696$). Найсильнішим чинником є показник «напруженість» (Q4) ($R^2 = 0,698$).

Отримані результати засвідчують, що професійне становлення правоохоронця може породити страх щодо відповідності досягнутому рівню, а також пошук гарантій того, що, досягнувши успіху, фахівець ОВС буде здатний прийняти на себе більшу відповідальність, і, відповідно, вирішувати нові проблемні ситуації.

У третьому розділі *«Формувальний етап моделювання психологічних захистів у професійній діяльності правоохоронців»* презентовано типологію правоохоронців відповідно до домінуючих стратегій психологічного захисту, рівня і статусу їх професійної ідентичності та особистісних рис, а також описано організацію і зміст програми формувального експерименту, який базувався на розробці і апробації авторської програми оптимізації використання психозахистів у професійній діяльності правоохоронців,

На підставі теоретико-емпіричних результатів дослідження була розроблена комплексна розвивальна програма «Особливості моделювання психологічних захистів у професійній діяльності правоохоронця», яка враховувала принцип моделювання в межах експериментально-генетичного підходу до вивчення і розвитку психологічних захистів особистості. Програма складалась із трьох блоків: теоретичного, діагностичного і власне формувально-розвивального, основою якого був цикл тренінгових заходів. Загальною метою комплексної програми було ознайомлення працівників ОВС із механізмами функціонування психологічних захистів особистості, а також формування у них адекватних і зрілих механізмів захисту, які ґрунтуються на розвитку професійних психофізіологічних, цілемотиваційних, ділових та моральних якостей, що, відповідно, позитивно впливає на ефективність професійної діяльності.

Теоретичний блок комплексної програми реалізовувався через спецкурс «Психологічні захисти у структурі професійної діяльності правоохоронця» і передбачав ознайомлення працівників із поняттями «психологічні механізми захисту», «структура професійної діяльності правоохоронця», «професійна ідентичність як основа професійної результативності», «професійні психофізіологічні, цілемотиваційні, ділові, моральні якості правоохоронця», а також розкривав генезу захисних механізмів працівників органів внутрішніх справ у процесі їх професіоналізації. З цією метою проводилися лекційні та практичні заняття, які дали змогу правоохоронцям засвоїти систему знань про психологічні механізми захисту особистості та закономірності їх раціонального використання під час професійної діяльності, а також вікові, індивідуальні та соціальні особливості вияву адаптивних стратегій взаємодії з навколишньою дійсністю.

Діагностичний блок програми передбачав проведення двох діагностичних замірів до та після реалізації комплексної програми з метою перевірки її ефективності. Загальна вибірка формувального експерименту склала 60 правоохоронців (експериментальна група – 30 осіб, з них: 15 осіб – зі стажем роботи до 1 року, 15 осіб – зі стажем роботи до 5 років; контрольна група – 30 осіб, з них: 15 осіб – зі стажем роботи до 1 року, 15 осіб – зі стажем роботи до 5 років у правоохоронних органах).

Формувально-розвивальний блок реалізації комплексної програми полягав у проведенні соціально-психологічного тренінгу, який складався із таких частин: тренінг комунікативності; професійно спрямований тренінг; тренінг подолання конфліктної поведінки; тренінг професійної мотивації.

Результати впровадження комплексної програми свідчать про її ефективність відповідно до кількісних і якісних показників. Кількісна динаміка показників оптимізації використання психозахистів у професійній діяльності правоохоронців відображена у табл. 1.

Таблиця 1

Динаміка основних показників вираженості механізмів захисту правоохоронців до і після реалізації комплексної програми (за опитувальником Плутчика–Келлермана–Конте)

Механізми психологічного захисту	Експериментальна група (ЕГ)		Контрольна група (КГ)		t-критерій Стюдента (ЕГ)
	1 зріз	2 зріз	1 зріз	2 зріз	
Заміщення	18,9	31,6	41,2	41,2	6,28***
Заперечення	55,1	58,7	35,2	36,1	2,00*
Проекція	53,3	63,1	47,1	49,3	4,56***
Компенсація	55,3	63,5	19,7	20,0	3,42**
Гіперкомпенсація	31,9	38,2	26,4	26,3	3,02**
Раціоналізація	58,7	65,9	38,5	39,1	4,28***

Примітка: статистична значущість * – $p \leq 0,05$; ** – $p \leq 0,01$; *** – $p \leq 0,001$.

На підставі порівняльного аналізу зауважуємо збільшення прояву на статистично-значущому рівні більш зрілих механізмів захисту, зокрема: заміщення

($p \leq 0,001$), заперечення ($p \leq 0,05$), проекція ($p \leq 0,001$), компенсація і гіперкомпенсація ($p \leq 0,01$), раціоналізація ($p \leq 0,001$).

Водночас, зросла кількість досліджуваних, які надали перевагу комунікативній стратегії агресія (відповідно, 32 % і 45 %), що свідчить про ідентифікацію з образом рішучого, а можливо і жорсткого працівника правоохоронних органів. Завдяки застосуванню професійно спрямованого тренінгу збільшилася кількість фахівців ОВС зі статусом професійної ідентичності «позитивна досягнута ідентичність» (відповідно, 31 % і 40 %), а також зменшилася кількість досліджуваних зі статусом «мораторій ідентичності» (відповідно, 19 % і 10 %). Встановлено, що найефективнішими блоками у соціально-психологічному тренінгу є тренінг мотивації і тренінг подолання конфліктної поведінки, які формують професійно важливі якості фахівця.

На основі аналізу домінуючих у правоохоронців стратегій психологічного захисту й відповідно до рівня і статусу їх професійної ідентичності розроблено типологію особистостей працівників органів внутрішніх справ (табл. 2).

Таблиця 2

Типи особистостей правоохоронців, сформовані на основі статусів та рівнів їх професійної ідентичності як основи моральних якостей фахівців

Рівні професійної ідентичності	Статуси професійної ідентичності	Тип особистості правоохоронця
I рівень – низький	Передчасна та дифузна професійна ідентичність	1) Тип А – КЗСМ-(миролюбність), ПЗСЗ-(заперечення); ПЗСЗ+ (заміщення), ВЗСР+ (регресія) та ОХКМ+ (м'якість). 2) Тип В – ППП-(професіонал), ОХКЗ+ (замкнутість), КЗСУ+ (уникнення).
II рівень – кризовий	Мораторій ідентичності	3) Тип С – ВМ+ (внутрішня мотивація), ППП+ (професіоналізм), КЗСА+ (агресивність). 4) Тип D – ПНП- (непрофесіонал), ОХКІ+ (інтелектуальність), ОХКМ+ (моральність).
III рівень – високий і/або гіпертрофований	Досягнена позитивна ідентичність та псевдопозитивна професійна ідентичність	5) Тип Е – ОХКК+ (комунікабельність), ЕНПЗ- (самопринижувальні захисти), ППП+ (професіонал). 6) Тип F – ОХКЗ+ (замкнутість), ПНП+ (непрофесіонал), КЗСМ+ (миролюбність), ЕНПЗ+ (неадаптивні механізми захисту). 7) Тип G – ППП+ (професіонал), КЗСМ+ (миролюбність).

Примітка: «-» низькі показники; «+» високі показники. Умовні позначення: «КЗСМ-» – комунікативна захисна стратегія миролюбність; «ПЗСЗ-» – первинна захисна стратегія захисту заперечення; «ПЗСЗ+» – первинна стратегія захисту заміщення; «ВЗСР+» – вторинна захисна стратегія регресія; «ОХКМ+» – особистісно-характерологічна компонента м'якість; «ППП-/» – показник ідентичності професіонал; «ОХКЗ+» – особистісно-характерологічна компонента замкнутість; «КЗСУ+» – комунікативна захисна стратегія уникнення; «ВМ+» – внутрішня мотивація; «КЗСА+» – комунікативна захисна стратегія агресія; «ПНП-» – показник ідентичності не професіонал; «ОХКІ+» – особистісно-характерологічна компонента інтелектуальність; «ОХКМ+» – особистісно-характерологічна компонента моральність; «ОХКК+» – особистісно-характерологічна компонента комунікабельність; «ЕНПЗ-» – ефективні – не ефективні психозахисти, самопринижуючі захисти; «ЕНПЗ+» – ефективні – не ефективні психозахисти, неадаптивні механізми захисту.

Аналіз виокремлених типів дає підстави стверджувати, що правоохоронцям з позитивною професійною ідентичністю, які вирізняються високо сформованими моральними якостями, більш притаманне використання вторинних психозахистів нижчого та вищого порядків, а правоохоронцям із негативною професійною ідентичністю – первинних психозахистів нижчого рівня.

Отже, використовуючи моделювання як складову експериментально-генетичного підходу, який охоплює теоретичне осмислення проблеми, експериментальне дослідження психологічних захистів на констатувальному і формувальному етапах, розроблену типологію працівників ОВС відповідно до професійної ідентичності як основи моральних рис, що детермінують психологічні захисти, можна визначити особливості розгортання психологічних захистів відповідно до професійно важливих якостей цих фахівців. Правоохоронці, яким притаманні такі комунікативні якості як товариськість, відкритість, щирість, не схильні застосовувати комунікативні стратегії захисту, зокрема уникнення. Специфічною особливістю є також вияв емоційно-вольових якостей у працівників ОВС, який пов'язаний з екстремальними та стресовими умовами праці: правоохоронці з високим рівнем самоконтролю не схильні застосовувати миролюбну стратегію захисту й не намагаються уникати травмуючих ситуацій; працівники з високим рівнем тривожності, навпаки, прагнуть уникати ситуацій, які викликають загрозу, і виявляють агресивну стратегію захисту. Для працівників ОВС з високим рівнем розвитку самовмотивованості, позиціонування себе як професіонала та досягненим статусом професійної ідентичності притаманними є зрілі вторинні та адаптивні захисти (раціоналізація, гумор, сублімація).

Теоретико-емпіричне осмислення результатів моделювання психологічних захистів у професійній діяльності правоохоронців дало змогу виокремити критерії, відповідно до яких оцінюються особливості поетапного розгортання психологічних захистів: наявність у правоохоронця відповідних професійних якостей; вміння долати стрес-ситуації за допомогою психологічних методів; здійснення діяльності без суттєвих порушень фізичного і психічного здоров'я.

Таким чином, результати теоретичного та емпіричного дослідження свідчать про ефективність моделювання як складової експериментально-генетичного підходу до вивчення психологічних захистів у професійній діяльності працівників ОВС.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретико-емпіричне узагальнення проблеми моделювання психозахистів у професійній діяльності працівників ОВС. Отримані у процесі дослідження результати дають змогу сформулювати такі висновки:

1. На основі теоретичного аналізу проблеми встановлено, що психологічний захист – це система опірних функцій організму щодо протидії впливу зовнішніх

та внутрішніх чинників, яка регулює свідомі та несвідомі психічні процеси, а також виконує амбівалентні функції у життєдіяльності людини: поряд із зменшенням напруги може блокувати адаптивні поведінкові реакції. Виокремлюють примітивні (деструктивні) й зрілі (конструктивні) психологічні захисти, у межах їх структури виділяють блоки неадаптивних (неефективних), викривлених, самопринижувальних і адаптивних захистів.

Результати теоретичного аналізу професійної діяльності працівника ОВС з позиції особистісного, суб'єктного, індивідуально-психологічного та діяльнісного підходів дали змогу визначити такі її психологічні особливості: висока регламентованість, екстремальність, психічне і фізичне перевантаження, а також підвищена відповідальність. Для відповідності цим вимогам правоохоронець повинен володіти професійними психофізіологічними (тип нервової системи, абсолютні і диференціальні пороги відчуття, швидкість реакції), діловими (інтелект, професійне мислення, пам'ять, організаційні і вольові якості), цілемотиваційними (ідейні і професійно-службові) і моральними (справедливість, відповідальність) якостями.

2. Методологічною основою дослідження обрано експериментально-генетичний підхід, в межах якого принцип генетичного моделювання поєднується із принципами аналізу за одиницями, системності, історизму (розвитку та об'єктивного експерименту). Особливості моделювання – це ідеальне відтворення психологічних захистів, які є прототипами реальних процесів у професійній діяльності працівників органів внутрішніх справ, що проектується дослідником з пізнавальною метою для ґрунтового вивчення їхньої природи та розвитку в контексті професійної діяльності. Було обґрунтовано провідні етапи генетичного моделювання психологічних захистів у професійній діяльності працівників ОВС: теоретичне осмислення проблеми психологічних захистів, їх видів та проявів з урахуванням специфіки професійно важливих якостей цих фахівців; констатувальний етап (діагностичне вивчення психологічних захистів працівників ОВС, внутрішніх чинників: професійних психофізіологічних, цілемотиваційних, ділових та моральних якостей; зовнішніх чинників: специфіки професійної діяльності, вид підрозділу, внутрішньої структури психологічних захистів, їх прояву відповідно до статі та стажу роботи). До змодельованих етапів розгортання психологічного захисту належать: поява стимулу, що розцінюється як загрозливий; виникнення станів напруги; запуск дії системи психологічного захисту особистості правоохоронця; визначення домінуючого механізму захисту; формування захисної моделі поведінки; оцінка ступеня адаптації; коригування моделі поведінки; зняття станів напруги; завершення психологічного захисту.

3. Результати емпіричного вивчення психологічних захистів у професійній діяльності правоохоронця дали змогу встановити особливості їх прояву. Аналіз результатів описової статистики засвідчив найвищі показники комунікативних стратегій захисту за шкалами миролюбності та уникнення; психозахистів

раціоналізації (вторинний захист), компенсації, проєкції, заперечення (первинні захисти); адаптивних стратегій поряд із самопринижувальними і деформуючими образ захистами.

Встановлено статистично достовірні відмінності між чоловіками та жінками за показниками психозахисних стратегій. Зокрема, для чоловіків характернішим є застосування витіснення, а для представниць жіночої статі – заперечення, проєкції, гіперкомпенсації. Відповідно до стажу професійної діяльності для правоохоронців до одного року роботи притаманне застосування комунікативного психозахисту агресії, неадаптивних психозахистів поряд із самопринижувальними, деформуючими образ і адаптивними психозахистами, а також захисних механізмів витіснення, заміщення, регресії, заперечення, проєкції, гіперкомпенсації, раціоналізації. Для правоохоронців зі стажем роботи до п'яти років характерне застосування комунікативного психозахисту уникнення.

Факторизація емпіричних даних дала змогу експлікувати структуру психозахистів правоохоронця, що містить: «професійно-ділові якості», «комунікативно-поведінкові якості», «цілемотиваційні якості», «професійно моральні якості».

На етапі експериментального моделювання встановлено, що правоохоронець використовує значний спектр адаптивних психозахистів, які тісно корелюють із професійно психофізіологічними (емоційними), діловими (інтелектуальними, вольовими, комунікативними), цілемотиваційними (внутрішньою, зовнішньою, професійною мотивацією), моральними (професійною ідентичністю) якостями.

4. Запропоновано комплексну програму «Особливості моделювання психологічних захистів у професійній діяльності правоохоронця», яка включала три блоки: теоретичний, діагностичний і формуально-розвивальний. В межах теоретичного блоку проводились лекційні і практичні заняття; діагностичний передбачав здійснення діагностики до та після формуючого експерименту; формуально-розвивальний блок реалізовувався через проведення циклу соціально-психологічних тренінгів: тренінг комунікативності; професійно спрямований тренінг; тренінг подолання конфліктної поведінки; тренінг професійної мотивації. Упродовж апробації підтверджено, що запропонована програма є ефективною для оптимізації використання психозахистів у професійній діяльності правоохоронців.

Після проведення формуального етапу генетичного моделювання визначено позитивну динаміку психозахистів у професійній діяльності правоохоронців. Правоохоронці, які працюють у правоохоронних органах п'ять років, набули більш зрілих механізмів захисту, зокрема: заміщення, раціоналізація та витіснення, розвинули комунікативні стратегії. У правоохоронців зі стажем роботи до одного року спостерігається підвищення показників за статусом професійної ідентичності «позитивна досягнута ідентичність», а також зменшення показників за

статусом «мораторій ідентичності», що свідчить про розвиток моральних якостей правоохоронців. Відповідно до психологічних захистів та професійної ідентичності працівників органів внутрішніх справ як основи їх професійно важливих моральних якостей розроблено типологію особистостей правоохоронців.

Перспектива подальших досліджень пов'язана з використанням генетико-моделюючого принципу для комплексного вивчення динаміки психологічних захистів у процесі професіоналізації майбутніх працівників органів внутрішніх справ.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

а) статті, надруковані у виданнях, що затверджені як фахові у галузі психології:

1. Андрушко Я. С. Психологічні захисти у структурі Я-концепції / Я. С. Андрушко // Наук. вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. – 2012. – № 1032. – С. 6–10.

2. Андрушко Я. С. Психологічні особливості формування професійної ідентичності у процесі професіоналізації особистості / Я. С. Андрушко // Наук. вісн. Львів. держ. ун-ту внутрішніх справ. – 2013. – № 1. – С. 215–223.

3. Андрушко Я. С. Теоретико-психологічний аналіз проблеми механізмів захисту особистості / Я. С. Андрушко // Освіта регіону. – 2013. – № 2. – С. 152–157.

4. Андрушко Я. С. Професійна ідентичність особистості як психологічний феномен / Я. С. Андрушко // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки : наук. вісн. ун-ту КНУ ім. Т. Г. Шевченка. – 2013. – Вип. 19. – С. 104–111.

5. Андрушко Я. С. Психологічний аналіз відмінностей категорій «психологічні механізми захисту», «копінг-стратегії» та «автоматизми» / Я. С. Андрушко // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології Г. С. Костюка НАПН України / за ред. С. Д. Максименка. – К. : [б. в.], 2013. – Т. 11. – Ч. 1. – Вип. 8. – С. 53–60.

6. Андрушко Я. С. Теоретичний аналіз психологічних аспектів професійної ідентичності майбутнього працівника органів внутрішніх справ / Я. С. Андрушко // Педагогіка і психологія професійної освіти : наук.-метод. журн. – 2013. – № 5. – С. 167–178.

7. Андрушко Я. С. Психологічні засади навчально-виховного процесу майбутнього правоохоронця за кордоном та в Україні / Я. С. Андрушко // Наук. вісн. Львів. держ. ун-ту внутрішніх справ. – 2013. – № 2. – С. 246–254.

б) статті у зарубіжних періодичних виданнях:

8. Андрушко Я. С. Особенности формирования профессиональной идентичности будущего милиционера путем применения активных методов

обучения / Я. С. Андрушко // Наука и Мир : междунар. науч. журн. – 2013. – № 1. – С. 315–320.

9. Андрушко Я. С. Результаты эмпиричного анализа доминирующих психологических захистов у будущих работников ОВС [Электронный ресурс] / Я. С. Андрушко // Фундаментальные и прикладные исследования в практиках ведущих научных школ: достижение, тенденции, перспективы. – 2014. – Режим доступа : <http://fund-issled-intern.esrae.ru/4-46>

в) статті у нефахових виданнях та матеріали доповідей на науково-практичних конференціях і семінарах:

10. Андрушко Я. С. Вплив професійного відбору на формування позитивного іміджу особистості працівника міліції / Я. С. Андрушко // Психологічні аспекти формування позитивної громадської думки щодо міліції в українському суспільстві : зб. тез круглого столу ф-ту психології ЛьвДУВС (1 квіт. 2011 р.). – Львів : Ліга Прес, 2011. – С. 8–9.

11. Андрушко Я. С. Роль психологічних захистів у структурі професійної ідентичності майбутнього працівника органів внутрішніх справ / Я. С. Андрушко // Молодь і ринок : наук. вісн. ДДПУ. – 2013. – № 7. – С. 147–152.

12. Андрушко Я. С. Сучасні уявлення про психологічний захист особистості / Я. С. Андрушко // Актуальні проблеми практичної психології : матеріали II Всеукр. наук.-практ. семінару (30-31 жовт. 2013 р.). – Глухів : РВВ ГНПУ ім. О. Довженка, 2013. – С. 17–19.

13. Андрушко Я. С. Роль психологічних захистів у професійній діяльності майбутнього правоохоронця / Я. С. Андрушко // Психолого-педагогічні умови розвитку освітнього простору держави : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (22 листоп. 2013 р.). – Львів : ЛьвДУВС, 2013. – С. 18–21.

14. Андрушко Я. С. Психологічна характеристика майбутніх правоохоронців з різним статусом професійної ідентичності / Я. С. Андрушко // Основні напрями формування фахівця в умовах ВНЗ системи МВС : зб. ст. звітної конф. ф-ту психології (16 трав. 2014 р.) / упоряд. З. Р. Кісіль, З. Я. Ковальчук. – Львів : Ліга Прес, 2014. – С. 7–10.

15. Андрушко Я. С. Психологічні захисти курсантської молоді: емпіричний ракурс проблеми / Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку вітчизняної вищої освіти в умовах кризового суспільства : зб. ст. міжкафедрального круглого столу (27 берез. 2014 р.) / упоряд. О. А. Матеюк, З. Я. Ковальчук, О. М. Лозинський. – Львів : Ліга Прес, 2014. – С. 8–11.

16. Андрушко Я. С. Психологічні особливості формування професійної ідентичності майбутнього правоохоронця у процесі їхньої навчальної діяльності / Я. С. Андрушко // Соціально-педагогічні аспекти підготовки майбутніх фахівців в умовах вищої школи : матеріали наук.-метод. семінару (28 лют. 2014 р.). – Львів : Ліга Прес, 2014. – С. 6–9.

17. Андрушко Я. С. Професійна ідентичність у психологічному вимірі / Я. С. Андрушко // Детермінанти професіоналізації як умова розвитку освітнього простору суспільства : зб. тез міжкафедрального круглого столу ф-ту психології ЛьвДУВС (22 берез. 2013 р.) / упоряд. М. П. Козирев. – Львів : Ліга Прес, 2013. – С. 13–15.

18. Андрушко Я. С. Структурні компоненти психологічних захистів особистості у дискурсі сучасних досліджень // Роль та місце ОВС у розбудові демократичної правової держави : матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. (26 квіт. 2013 р.). – Одеса : ОДУВС, 2013. – С. 35–36.

19. Андрушко Я. С. Характеристика психологічних механізмів захисту «Я» (у рамках теорії З. Фрейда) / Я.С. Андрушко // Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень : зб. тез VII Міжнар. наук.-практ. конф. студ. і асп. (14–15 трав. 2013 р.). – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2013. – С. 64–65.

20. Андрушко Я. С. Психологічні особливості становлення професійної ідентичності особистості / Я. С. Андрушко // Сучасні проблеми і перспективи розвитку науки і освіти : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (15–17 квіт. 2013 р.) : у 2 т. Т. 2. – Донецьк : ООО «Цифровая типография», 2013. – С. 20–23.

21. Андрушко Я. С. Роль професійної адаптації у процесі професіоналізації особистості / Я. С. Андрушко // Сучасні технології навчання у професійній підготовці майбутніх фахівців : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (9–10 жовт. 2013 р.). – Львів : СПОЛОМ, 2013. – С. 239–241.

22. Андрушко Я. С. Характеристика особливостей факторного розподілу захисних механізмів, особистісних рис та професійної ідентичності правоохоронців / Я. С. Андрушко // Теоретико-прикладні засади конструктивної взаємодії поліції (міліції) і населення в соціумі : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару (20 листоп. 2014 р.). – Львів : ЛьвДУВС, 2014. – С. 100–103.

АНОТАЦІЇ

Андрушко Я. С. Особливості моделювання психологічних захистів у професійній діяльності працівників органів внутрішніх справ. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології. – Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки. – Луцьк, 2015.

Дисертація присвячена дослідженню особливостей моделювання психологічних захистів у професійній діяльності правоохоронця. Розглянуто основні підходи до розуміння понять «психологічний захист» та «моделювання психозахистів». Висвітлено генезу психозахистів працівників ОВС у процесі їх професіоналізації. Охарактеризовано номенклатуру психологічних захистів у вітчизняній та зарубіжній науковій думці.

В результаті проведеного формувального експерименту визначено сім типів особистостей правоохоронців відповідно до таких показників: рівень та статус професійної ідентичності, домінуюча комунікативна стратегія захисту, застосування правоохоронцями первинних-вторинних та адаптивних-неадаптивних захистів та їх особистісно-характерологічні якості.

Розроблено та впроваджено комплексну програму оптимізації використання психозахистів у професійній діяльності працівників ОВС.

Ключові слова: працівники правоохоронних органів, психологічний захист, генетико-моделюючий принцип, моделювання, професійна ідентичність, механізми психологічного захисту.

Андрушко Я. С. Особенности моделирования психологических защит в профессиональной деятельности сотрудников органов внутренних дел. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.01 – общая психология, история психологии. – Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки. – Луцк, 2015.

Диссертация посвящена особенностям моделирования психологических защит в профессиональной деятельности работников органов внутренних дел. В работе проанализированы основные теоретико-эмпирические подходы в отечественной и зарубежной психологической науке к пониманию психологических защит и их моделирования в профессиональной деятельности правоохранителей.

Анализ особенностей деятельности сотрудника ОВД с позиций личностного, субъектного, индивидуально-психологического и деятельностного подходов определил ее характеристики: высокая регламентированность, экстремальность, психическое и физическое перенапряжение, а также повышенная ответственность. Выяснено, что милиционер должен обладать профессиональными психофизиологическими (тип нервной системы, абсолютные и дифференциальные пороги ощущения, скорость реакции), деловыми (интеллект, профессиональное мышление, память, организационные и волевые качества), целемотивационными (идейные и профессионально-служебные) и моральными (справедливость, ответственность) качествами.

В процессе исследования использовался генетико-моделирующий принцип в рамках экспериментально-генетического подхода как способ изучения психозащитных стратегий в профессиональной деятельности милиционера, с помощью которого была спроектирована поэтапность разворачивания психологических защит в профессиональной деятельности сотрудника ОВД. На основе обобщения научных достижений по проблеме психологической защиты, используя генетико-моделирующий принцип, осуществлено моделирование психологических защит в профессиональной деятельности сотрудника ОВД с

учетом специфики его деятельности и профессионально важных личностных качеств. До этапов развертывания психологической защиты относятся: появление стимула, который расценивается как угрожающий; возникновение состояний напряжения; запуск действия системы психологической защиты личности милиционера; определение доминирующего механизма защиты; формирование защитной модели поведения; оценка степени адаптации; корректировка модели поведения; снятие состояний напряжения; завершение «работы» психологической защиты.

Сравнительный анализ эмпирических данных по результатам описательной статистики по общей выборке обнаружил высокие показатели коммуникативных стратегий защиты по шкалам миролюбие и избегание; по показателю первичные-вторичные психозащиты правоохранители склонны больше применять рационализацию (вторичная защита), компенсацию, проекцию и отрицание (как первичные защиты), а меньше всего применяют замещение; по показателю эффективные-неэффективны психозащиты доминируют адаптивные стратегии.

Установлено, что на проявление адаптивной психологической защиты в профессиональной деятельности милиционера влияют следующие факторы: личностное свойство – напряженность, принадлежность к подразделению, позиция «профессионал», позиция «непрофессионал».

В результате проведенного формирующего эксперимента определено семь типов личностей правоохранителей на основании следующих показателей: уровень и статус профессиональной идентичности, доминирующая коммуникативная стратегия защиты, применение правоохранителями первичных-вторичных и адаптивных-неадаптивных защит и личностно-характерологические качества.

Обоснована необходимость разработки и внедрения комплексной программы оптимизации использования более конструктивных защит в профессиональной деятельности правоохранителя, целью которой является предоставление работнику ОВД основ психологических знаний об особенностях их профессиональной деятельности, в том числе эмоционально напряженных и экстремальных ее аспектов, а также формирования у них адекватных и зрелых механизмов защиты с учетом профессионально важных качеств – психофизиологических, деловых, целемотивационных, моральных.

Ключевые слова: работники правоохранительных органов, психологическая защита, генетико-моделирующий принцип, моделирование, профессиональная идентичность, механизмы психологической защиты.

Andrushko Ya. S. Features modeling psychological defenses in professional activities of police officers. – Manuscript.

Thesis for obtaining a scientific degree of Candidate of Psychological Sciences, specialty 19.00.01 – general Psychology, history of Psychology. – Lesya Ukrainka Eastern European National University. – Lutsk, 2014.

This research focuses on modeling features of psychological defenses in the profession of a law enforcement worker. The main approaches to understanding the concepts of «psychological defense» and «modeling psychological defenses» are considered. The genesis of psychological defenses of law enforcement workers in the process of their professionalization is cleared up. The range of psychological defenses in domestic and foreign scientific thought is characterized.

As a result of forming experiment seven types of personalities of law enforcement workers according to such indicators as the level and status of professional identity, the dominant communicative protection strategy, the law enforcement workers' use of primary and secondary as well as adaptive and non-adaptive defenses and also their personal and characterological components are identified.

A comprehensive program to optimize the use of psychological defenses in the professional activity of law enforcement workers is developed and implemented.

Keywords: law enforcement, psychological defense, genetic and modeling principle, modeling, professional identity, psychological defense mechanisms.

Підписано до друку 24.02.2015 р. Формат 60×84¹/₁₆.
Обсяг 0,9 обл.-вид. арк., 0,9 ум. друк. арк. Наклад 100 прим.
Друк – Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки.
43025, м. Луцьк, просп. Волі, 13. Зам. 2958.